

"En skole for alle" og privatisering. En analyse av de skandinaviske landenes privatiseringspolitikk

Nina Volckmar

Artikkelen tar for seg de skandinaviske landenes utvikling av et enhetlig utdannings-system og holding til private skoler innenfor dette, fra den sosialdemokratiske storhetstid på 1950- og 60 tallet og fram til i dag. Artikkelen belyser de skandinaviske landenes respons på 1980- og 1990-tallets nyliberale og globale utdanningspolitiske vending og kravet om økt valgfrihet, mangfold og kvalitet. Den belyser de nasjonale variasjonene, og reiser spørsmål hvorvidt privatiseringen kan undergrave den grunnleggende sosialdemokratiske ideen om en skole for alle.

I et internasjonalt perspektiv skiller de nordiske landene seg ut med en særegen nordisk skolemodell som best kan beskrives som et enhetlig offentlig utdanningssystem som favner alle uansett sosial klasse, geografisk tilhørighet, evner og anlegg.¹ Til tross for omfattende utdanningspolitisk påvirkning fra overnasjonale institusjoner fra slutten av 1980-tallet, hevdet Alfred Oftedal Telhaug, Odd Asbjørn Mediås og Petter Aasen i artikkelen *The Nordic Model in Education* fra 2006, at det fremdeles var grunnlag for å snakke om en felles nordisk skolemodell.²

Denne artikkelen dreier seg om de skandinaviske landene, om enhetsskolen og om privatisering, fra krigens dager og fram til i dag. Under den sosialdemokratiske storhetstiden på 1950- og 60-tallet stod enhetsskolen og likhetsstenkningen sterkt. Et godt utbygd offentlig skolesystem hadde redusert både behovet og det økonomiske grunnlaget for private skoler på grunnskolenivå. Kunnskapssamfunnet og overnasjonale institusjoners engasjement i utdanningspolitiske spørsmål har siden slutten av 1980-tallet bidratt til en nyliberalistisk vending med vekt på deregulering og valgfrihet, og en større vektlegging av økonomisk utbyt-

¹ Wiborg 2009

² Telhaug, Mediås og Aasen 2006. Se også Antikainen 2006 og Arnesen og Lundahl 2006.

te også i utdanning.³ Den nyliberale vendingen har sådd tvil om tradisjonelle sosialdemokratiske ideer og om enhetsskolens evne til å imøtekomme dagens utdanningspolitiske utfordringer. Vi har fått en diskursiv vending der enhetsskolen som begrep er kommet i vanry. Krav om økt valgfrihet, mangfold og kvalitet har ført til en fornyet utdanningspolitisk debatt om private skoler som et nødvendig supplement til det offentlige utdanningssystemet.

Til tross for at det er en relativt omforent oppfatning at vi fremdeles kan snakke om en særegen skandinavisk skolemodell, er det store nasjonale variasjoner å spore i håndteringen av privatskolespørsmålet i skandinavisk sammenheng. Sve- rige har gått igjennom den største utdanningspolitiske transformasjonen og har gått lengst i å privatisere den offentlige skolen, mens Norge står fram som det mest restriktive av de skandinaviske landene. Danmark står i en mellomposisjon basert på en lang tradisjon med et godt utbygd tilbud om private skoler som supplement til den offentlige skolen.

Jeg vil i denne artikkelen først gi et kort riss av utviklingen av enhetsskolen i Sverige, Norge og Danmark, med en spesiell vekt på den sosialdemokratiske æra og de private skolenes plass i dette. Deretter vil jeg gjøre rede for hva som skjer med enhetsskolen i møte med 1980- og 1990-tallets globalisering og politisk-kulturelle vending, og de skandinaviske landenes svar på kravet om større valgfrihet og mangfold innenfor det offentlige utdanningssystemet. Hvordan kan de skandinaviske landenes ulike holdning til, og håndtering av, privatiseringsspørsmålet forstås og forklares? Helt avslutningsvis vil jeg gjøre et forsøk på å drøfte hvorvidt friskoler og private skoler kan undergrave ideen om en felles skole for alle.

Artikkelen har sitt utsiktspunkt fra Norge og hovedvekten ligger derfor på den norske utviklingen.

Enhetsskolens utvikling og private skoler i den sosialdemokratiske æra

Norge var på 1800-tallet et foregangsland i arbeidet med å utvikle allmueskolen til en offentlig folkeskole, med en felles 5-årig folkeskole for alle fra 1889 (Lov om Folkeskolen) og middelskolen som bindeledd mellom folkeskolen og den høyere skolen. Ifølge Knut Tveit var det i siste halvdel av 1800-tallet full harmoni mellom private og offentlige skoler i Norge.⁴ Store skolereformatorer som Hartvig Nissen (1815-1872), Peter C. Voss (1837-1909), Anathon Aars (1837-1908) og Otto Andersen (1851) drev alle private høyere skoler samtidig med at de arbeidet for å reformere og utvikle den offentlige skolen. Mens de private allmueskolene på slutten av 1800-tallet måtte gi tapt for den framvoksende offentlige folkeskolen, holdt de private høyere skolene stand og tiltrakk seg flere elever enn de offentlige. Ifølge Tveit var de private høyere skolene markante reformskoler som også

³ Karlsen 2006

⁴ Tveit 2008

drev fram de radikale skolereformene på grunnskolenivå, og det var en allmenn oppfatning at de private skolene hadde en positiv innvirkning på utbyggingen av den offentlige folkeskolen. Politisk rådet det også i gjeldende periode en generell skepsis overfor et for dominerende statlig engasjement i den høyere skolen, en skepsis Venstre, som det ledende politiske partiet, var en talsmann for.

Dette endret seg utover 1900-tallet. Først og fremst bidro den økonomiske krisen i mellomkrigstiden til at de private høyere skolene ikke lenger greide å holde det gående ved hjelp av skolepenger, skepsisen mot offentlige skoler avtok og kommunene tok over driften av mange av skolene.⁵ Dessuten kom det til et politisk skifte i Norge. Arbeiderpartiet, som lenge hadde stått fram som et parti for arbeiderklassen og dens interesser, gikk i løpet av 1920-tallet gjennom en transformasjon og framsto etter hvert som et parti for hele folket. Det nye Arbeiderpartiet appellerte til mange tidligere Venstre-politikere og unge radikale som ville reformere og fornye det norske samfunnet.⁶

Arbeiderpartiet vant valget i 1935 og Norge fikk sin første rene Arbeiderparti-regjering. Allerede i 1920 hadde det lyktes sosialdemokraten Johan Gjøstein å få Stortinget til å vedta at bare de middelskolene som bygde på en 7-årig folkeskole skulle få statlig økonomisk støtte. Dette er av Knut Jordheim omtalt som sanksjonsvedtaket⁷, og tvang i praksis fram en 7-årig offentlig folkeskole lenge før den ble vedtatt i lovs form under Arbeiderpartiregjeringen i 1936. I årene før Norge ble okkupert i 1945, arbeidet regjeringen for en frivillig påbygning av folkeskolen i to separate løp, en praktisk orientert framhaldsskole som enten kunne føre elevene rett ut i arbeidslivet eller til videre yrkesutdanning, og en mer akademisk orientert realskole som grunnlag for videre studier på gymnas og universitet.

Etter krigen fikk Norge på ny en ren Arbeiderpartiregjering, og i første omgang ville denne, gjennom Samordningsnemnda nedsatt i 1947, samordne og iverksette de utdanningspolitiske reformene som var planlagt i årene før krigen. Men den yngre generasjonen arbeiderpartipolitikere ville det annerledes. Mens Norge på slutten av 1800-tallet hadde vært i front i utviklingen av et enhetlig utdanningsløp, lå nasjoner som USA, England og Sverige nå hakkert foran. De yngre og i utdanningspolitiske forstand mer radikale kreftene i Arbeiderpartiet, lot seg inspirere av de angloamerikanske trendene og utviklingen i Sverige og vant i løpet av de første årene på 1950-tallet fram med sine nye ideer. I norsk sammenheng var det først og fremst Sverige som kom til å være modell i utformingen av en 9-årig felles grunnskole for alle.

Sverige etablerte en 6-årig offentlig folkeskole for alle i 1920 og utvidet denne til en 7-årig folkeskole i 1949, altså hele 13 år etter at Norge hadde lovfestet det-

⁵ Tveit 2008

⁶ Volckmar 2005

⁷ Jordheim 2009

te. Men så tok Sverige ledelsen i utviklingen av det som senere er kjent som den nordiske skolemodellen. I 1950 begynte Sverige gjennom ulike forsøksordninger å prøve ut ulike varianter av en 9-årig obligatorisk grunnskole, og i 1962 ble 9-årig obligatorisk grunnskole for alle vedtatt i lovs form. Reformarbeidet var gjenstand for sterk statlig styring og detaljert regulering av ressurser, organisering og personale.⁸ Regjeringen satte av øremerkede midler til skolen, og utarbeidet nasjonale læreplaner.

Norge fulgte etter hvert etter. Kirke- og undervisningsdepartementet satt i gang med forsøk med 9-årig skole i 1954, og Lov om folkeskolen av 1959 gjorde det mulig for kommunene å vedta og iverksette 9-årig skole som en obligatorisk ordning. I lov om grunnskolen av 1969 ble 9-årig grunnskole en obligatorisk ordning på landsbasis.⁹ I begynnelsen tenkte en seg at det i en 9-årig enhetsskole for alle var nødvendig med en form for organisatorisk differensiering, i alle fall i de to siste årene, men etter hvert forsvant også denne formen for differensiering og en gikk over til et prinsipp om sammenholdte klasser fra 1. til 9. klasse. I den grad undervisningen skulle differensieres måtte det skje gjennom en pedagogisk differensiering innenfor klassens rammer. Etter hvert ble også de videregående skolene mer strømlinjeformet og elevene kunne velge mellom ulike linjer på henholdsvis yrkesfaglig- og allmennfaglig studieretning.

I den sosialdemokratiske æra var det lite rom for privatisering innenfor utdanningssystemet. De private skolene på grunnskolenivå var på det nærmeste utradert. I 1970/71 gikk kun 0,4 % av grunnskoleelevene i Norge på private skoler, og dette holdt seg stabilt over flere tiår. I 1980/81 var prosentandelen økt til beskjedne 0,6 og i 1985 0,8. I 1985 gikk 5,1 % av elevene på videregående trinn i private videregående skoler.¹⁰ Det var en rådende oppfatning innenfor sosialdemokratisk tankegang at den offentlige skolen var så god at den gjorde de private skolene overflødig, og at de offentlige skolene kunne tilby det mangfold en ønsket seg. Blant de borgerlige partiene vokste det imidlertid fram en misnøye med de dårlige vilkårene for private skoler, og da de borgerlige vant stortingsvalget i 1965 etter 30 år med arbeiderpartiregjering, ble privatiseringsspørsmålet igjen satt på dagsorden. I 1966 satte den borgerlige regjeringen ned Privatskoleutvalget med mandat å utrede spørsmålet om offentlig finansiering av private skoler både på grunnskolenivå og på videregående nivå.¹¹ Utvalgets arbeid resulterte, til tross for stor motstand fra de ikke-borgerlige partiene, i *Lov om tilskudd til private skoler* av 1970. Loven satte som vilkår for offentlig finansiering (75-85 % av driftsut-

⁸ Lindblad m.fl. 2002

⁹ Volckmar 2005

¹⁰ Statistisk sentralbyrå 2001. Aktuell utdanningsstatistikk; Statistisk sentralbyrå 2005. Aktuell utdanningsstatistikk.

¹¹ Tveit 2008

giftene) at skolene enten måtte opprettes av religiøse eller etiske grunner, drive med forsøk eller fylle et kvantitativt undervisningsbehov. De private videregående skolene måtte ta inn elever fra hele landet for å få offentlige støtte. Det var spesielt stor motstand mot å opprette skoler på religiøst og etisk grunnlag. Med Privatskoleloven av 1970 ble de private skolene for første gang et offentlig ansvar og integrert i det offentlige utdanningssystemet.¹²

Gjennom Privatskoleloven av 1985 ble loven av 1970 noe justert. Striden rundt privatiseringsspørsmålet var denne gangen mindre enn i forkant at 1970-loven. De ikke-borgerlige partiene hadde innfunnet seg med et begrenset antall offentlige finansierte privatskoler som en del av det offentlige utdanningssystemet. Privatskoleloven av 1985 økte den offentlige finansieringen av privatskolene til 85 % av driftsutgiftene. Loven gav fortsatt anledning til å opprette skoler med et spesielt religiøst eller livssynsgrunnlag, men den tonet ned private skoler som pedagogiske forsøkskoler til fordel for anerkjente pedagogiske alternativ som Steiner- og Montessorriskoler.

Som vi ser er det her for både Norges og Sveriges del tegnet et bilde av en sterkt statlig drevet utdanningspolitikk. Staten var sterkt inne i utbyggingen av et statlig finansierte og statlig drevet utdanningssystem til langt ut på 1970-tallet. De private skolene hadde i utgangspunktet ingen plass i det offentlige utdanningssystemet, men ble etter hvert i beskjeden grad innlemmet som et alternativ tilbud. 1970-tallets venstreradikale oppbrudd, svekket til en viss grad det statlige grepet om utdanningspolitikken til fordel for deregulering og større lokal frihet.¹³

I Danmark ble undervisningsrett og undervisningsplikt for alle barn innført gjennom Skoleloven av 1814, og ytterligere forsterket ved at dette ble innarbeidet i Danmarks grunnlov av 5. juni 1849, § 90.¹⁴ Men undervisningsrett og undervisningsplikt er noe annet enn skoleplikt. Foreldrene hadde full anledning til å undervise barna hjemme eller sende de til en privat skole. Fra 1849 kunne Allmueskolen tilby gratis undervisning til barn av foreldre som ikke selv kunne sørge for nødvendig undervisning. I 1855 vedtok Folketinget en friskolelov som tillot foreldrene å starte egne skoler, der de selv både kunne ansette og betale lærerpersonalet. Undervisningen ved de frie skolene måtte imidlertid samsvare med den undervisningen som ble gitt i den offentlige skolen.¹⁵ I andre halvdel av 1800-tallet ble det etablert en rekke grundtvigianske friskoler som et folkelig og nasjonalt alternativ til den offentlige og autoritære allmueskolen. De private høyere skolene var derimot først og fremst for de privilegerte.

I 1915 ble friskoleloven innarbeidet i Grunnloven (§ 83), og dermed ble forhold-

¹² Tveit 2008

¹³ Telhaug, Mediås og Aasen 2002

¹⁴ Wiborg 2009

¹⁵ Korsgaard og Wiborg 2006

det mellom det statlige utdanningssystemet og private skoler et helt annet i Danmark enn i Sverige og Norge. De private skolene og friskolene ble innlemmet i utviklingen av det statlige utdanningssystemet helt fra begynnelsen av. Videre ble det etablert tyske minoritetsskoler etter danskenes annektering av Slesvig i 1920, og etter andre verdenskrig ble såkalte lilleskoler etablert som et demokratisk bolverk mot nazismen. Og da den offentlige danske skolen ble livssynsøytral i 1970, ble det etablert frie livssynsskoler basert på kristen eller muslims tro.¹⁶

Den danske troen på private skoler og friskoler forklares med en grunnleggende mistro til staten og til statlig utdanning spesielt, og en tilsvarende sterk tro på foreldrenes rett til å velge utdanning for sine barn.¹⁷ Danskenes skepsis overfor en sterkt statlige drevet skole forklarer, sett i et skandinavisk perspektiv, den noe sene utviklingen av et enhetlig offentlig utdanningssystem i Danmark. 7-årig folkeskole ble ikke en obligatorisk og landsomfattende ordning før med Folkeskoleloven av 1958, og først i 1975 ble den 7-årige folkeskolen utvidet til en 9-årig grunnskole. Og i motsetning til Sverige og Norge, som på dette tidspunktet forlot prinsippet om organisatorisk differensiering, valgte danskene å opprettholde kursinndeling på 8. og 9. trinn. Denne ble først forlatt med folkeskoleloven av 1993.

Enhetskolen i møte med en nyliberal global utdanningspolitisk ideologi

Venstreradikale krefter fikk i løpet av 1970-årene løsnet litt på det statlige grepet om utdanningspolitikken i alle de tre skandinaviske landene, til fordel for mer lokalt selvstyre, lokalt lærestoff og en større vekt på elevenes selvutvikling.¹⁸ Men det var først på 1980-tallet at det store utdanningspolitiske vendepunktet kom.

Vendepunktet kom med økonomiske nedgangstider, og en påfølgende kritikk av den rådende samfunnsorden i hele den vestlige verden. Den sosialstatlige samfunnsmodellen i alle sine ulike variasjoner hadde ifølge Habermas havnet i en blindgate og mistet sin evne til fornying av et kollektivt bedre samfunn.¹⁹ Den

¹⁶ Moen 2007

¹⁷ Korsgaard og Wiborg (2006) skiller her mellom de danske friskolene, som nasjonale folkelige institusjoner i Grundtvigs tradisjon, og private skoler som elitistiske institusjoner etter mønster fra England.

¹⁸ Telhaug, Mediås og Aasen 2006

¹⁹ Habermas 1999. Ifølge Habermas resulterte første verdenskrig og den etterfølgende krisen i verdensøkonomien i tre ulike samfunnsmodeller, sovjetkommunismen i Russland, nasjonalismen i Italia, Tyskland og Spania, og den sosialdemokratiske reformismen i Vestens massedemokratier. Den sosialdemokratiske reformismen, eller det sosialstatlige prosjekt, legitimerte statlig intervensjon for å gripe inn i det økonomiske systemet og skape vekst, for slik å sikre arbeidsplassene og sørge for at det ble mer til fordeling. Det sosialstatlige prosjekt fikk forskjellige nasjonale utforminger, med mer eller mindre eksplisitt uttalte sosialstatlige målsettinger. USA, England og de skandinaviske landene er alle eksempler på ulike variasjoner av det sosialstatlige prosjekt, der de skandinaviske landene tradisjonelt har legitimert sterk statlig styring.

politiske høyresiden kritiserte den sosialstatlige samfunnsmodellen for å være ineffektiv, lite lønnsom og ikke i stand til å løse dagens problemer. Troen på sterk statlig styring og en altomfattende velferdsstat ble erstattet med en fornyet tro på markedskreftene og konkurranse som middel til effektivisering og økonomisk vekst. Målstyring, deregulering, konkurranse, privatisering og valgfrihet ble nye honnørord innenfor en global nyliberal ideologi.

Fordi den nye økonomien i større grad enn tidligere baserer seg på kunnskap og kunnskapsproduksjon, har internasjonale organisasjoner som Verdensbanken, OECD, WTO og EU engasjert seg i utdanningspolitiske spørsmål og blitt premissleverandører også på dette feltet.²⁰ Det innebærer at de internasjonale organisasjonene setter rammer for utforming av den nasjonale utdanningspolitikken. OECD har en spesielt sterk innflytelse. Siden 1993 har OECD årlig samlet inn statistisk materiale fra medlemslandene i rapporten "Education at glance", noe som gjør det mulig å sammenligne og rangere utdanningspolitisk status i de ulike OECD-landene. I tillegg gir OECDs PISA-tester (Program for International Student Assessment) og sammenlignbare resultatmål nok et grunnlag for å rangere landenes utdanningspolitiske suksess.

PISA er blitt den vestlige verdens utdanningspolitiske målingstokk, og de skandinaviske landenes resultater i disse målingene har ikke vært som forventet, i hvert fall ikke om vi skal tro på oppslagene i media. Fra å leve i den tro at de skandinaviske landene hadde et av beste utdanningsssystemene i verden, hvis ikke *det* beste, bredte det seg en oppfatning om at elevene i de skandinaviske landene ikke gjorde det så bra, og at vi i flere av testene skåret *under* gjennomsnittet av OECD-landene. PISA-sjokket rammet alle de tre skandinaviske landene, men har slått ulikt ned og blitt ulikt fanget opp. Et kjernepunkt i kritikken har vært enhetstenkningen og den sterke sentraldirigeringen av enhetsskolen. Det har vært for lite mangfold, valgfrihet og individuell tilpasning i enhetsskolen. Innen nyliberal ideologi har økt valgfrihet og privatisering blitt sett på som et politiske virkemidler i kampen for en bedre skole. Vi skal nå se hvordan Sverige, Norge og Danmark på ulikt vis har møtt kravet om økt valgfrihet og privatisering innenfor utdanningen.

Sverige

Det var Sverige, som både var kjent for å være det mest sentralstyrte av de skandinaviske landene og som ledet an i utviklingen av den sosialdemokratiske skolemodellen etter andre verdenskrig, som responderte raskest og mest radikalt på den internasjonale utdanningspolitikken. Det første steget i retning av en mer desentralisert styringsmodell ble tatt da den sosialdemokratiske regjeringen i 1989 overførte arbeidsgiveransvaret for lærerne fra staten til kommunen, og i 1990

²⁰ Karlsen 2006

overdro eierskapet av grunnskolen og den videregående skolen til kommunene. ”Skolöverstyrelsen” ble lagt ned i 1989 og erstattet av ”Skolverket”. Mens ”Skolöverstyrelsen” hadde som oppgave å etterse at statlige reguleringer ble overholdt, fikk ”Skolverket” i oppgave å implementere målstyring i skolen.²¹ Sentraldirigering og detaljregulering ble erstattet av desentralisering og målstyring. Lønnsforhandlingene ble overlatt til den enkelte skole i 1995.

Økonomiske nedgangstider bidro til en sentrum-høyre koalitionsregjering i Sverige i 1991, og med den borgerlige regjeringen og de moderate i spissen skjøt den nyliberale reformeringen av det svenske utdanningssystemet virkelig fart. Regjeringen proklamerte en valgfrihetsrevolusjon, ikke bare innenfor det utdanningspolitiske feltet, men som et overordnet prinsipp i velferdspolitikken som et hele. Regjeringen la i raskt tempo fram to proposisjoner med forslag om såkalte frittstående skoler, *Fristående skolor* (1991/92:95) og *Valfrihet i skolan* (1992/93:230), og våren 1992 vedtok Riksdagen å legge til rette for 85 % statlig finansiering av friskoler.²² Det nye lovverket gav private aktører anledning til å etablere frittstående skoler med garanti for 85 % statlig finansiering. Frittstående skoler er i denne sammenheng skoler som ikke eies av det offentlige, dvs. staten, landstinget eller kommunen. Friskolene måtte i følge regelverket følge nasjonale utdanningspolitiske retningslinjer og den nasjonale læreplanen, være gratis og åpen for alle, tilby god undervisning med kvalifiserte lærere og underkaste seg statlig kontroll og innsyn. På samme tid innførte regjeringen et voucher-system, dvs. at pengene følger elevene. Foreldrene stod nå fritt i å velge mellom private og offentlige skoler der det var mulig. Ifølge retningslinjene har friskolene lov til å tjene penger på skoledriften.

Alt dette har ført til en ekspansjon av friskoler.²³ Mens mindre enn 1 % gikk i private skoler på grunnskolenivå og videregående nivå i 1990, gikk 6 % i frittstående skoler i 2002.²⁴ I 2009/2010 var andelen elever i frittstående grunnskoler 10 % og andelen elever i frittstående videregående skoler (gymnasieskolan) 22 %.²⁵ Muligheten for å tjene penger på friskolene har ført til at mange private aktører har kastet seg inn i friskolemarkedet.²⁶ I mars 2010 la regjeringen fram proposisjon *Den nya skollagen* for Riksdagen. Den nye skoleloven avløser skoleloven fra 1985 og presenteres med stikkordene ”kunskap, valfrihet och trygghet”. En av intensjonene med den nye skoleloven er å legge forholdene enda bedre til rette for friskolene.²⁷ Det var den sosialdemokratiske mindretallsregjeringen under

²¹ Bjørklund m.fl. 2005, s. 2-5.

²² Ljunghill 1995

²³ Bjørklund m.fl. 2005, s. 3.

²⁴ Bjørklund m.fl. 2005, s. 6.

²⁵ Statistisk centralbyrå 2010

²⁶ Holm og Arreman 2009

²⁷ Utbildningsdepartementet 2008

Ingvar Carlsson som helt på slutten av 1980-tallet begynte å myke opp det statlige monopolet i svensk utdanningspolitikk, mens det var de konservative med Moderata Samlingspartiet i spissen som stod for selve oppløsningen og innførte valgfrihet og retten til å opprette frittstående skoler. Men da sosialdemokratene igjen inntok regjeringskorridorene i 1994, først med Ingvar Carlsson som statsminister og deretter Göran Persson fra 1996-2006, ble det ikke tatt noen grep for å reversere privatiseringen av den offentlige skolen. Den nye skoleloven som ble fremmet i Riksdagen i mars 2010, og som bedrer vilkårene for å etablere friskoler, er imidlertid fremmet av en borgerlig majoritetsregjering under Fredrik Reinfeldt.

Norge

I Norge fikk vi ikke det samme utdanningspolitiske systemskiftet på 1990-tallet som Sverige. Også norsk utdanningspolitikk var sterkt påvirket av internasjonal utdanningspolitikk og den nyliberale dreiningen, men Norge holdt på en helt annen måte enn de andre nordiske landene fast på den klassiske sosialdemokratiske skolemodellen gjennom hele 1990-tallet.²⁸ Riktignok innførte den sosialdemokratiske Gro Harlem Brundtland III-regjeringen målstyringsprinsippet som styringsprinsipp i utdanningssektoren allerede i 1991, men det var et arbeid som på det nærmeste var fullført da de tok over regjeringmakten i 1990 etter den borgerlige regjeringen under Jan P. Syse. Ut over dette satte kirke-, utdannings- og forskningsminister Gudmund Hernes i gang omfattende reformer av hele det norske utdanningssystemet, ”fra vogge til disputas”, men han hegnet om enhetsskolen som en offentlig fellesskole og motsatte seg alle forsøk på ytterligere privatisering. Dessuten fulgte han ikke selv målstyringsprinsippet i utarbeidelsen av nye læreplaner. Norge fikk nye detaljerte læreplaner både for den videregående skolen i 1994 (L94) og for grunnskolen i 1997 (L97). Læreplanene fortalte *hva* som skulle læres *når* og *hvordan*. Det var ikke overlatt mye til det lokale nivå. Norge stakk seg på denne måten ut og framsto som et annerledesland.²⁹

Det var først da de borgerlige vant valget høsten 2001, at koalisjonsregjeringen Bondevik II med Kristin Clemet som utdannings- og forskningsminister satte i gang med å desentralisere og liberalisere det norske utdanningssystemet. Arbeidsgiveransvaret for lærerne ble flyttet fra stat til kommune i 2003, 14 år etter at Sverige gjorde det og 10 år etter Danmark. Og samme år vedtok Stortinget Friskoleloven av 2003, etter svensk mønster. Friskoleloven åpnet opp for å etablere 85 % statlig finansierte friskoler uten de tidligere kravene om særskilt pedagogisk-, religiøs- eller livssynsorientering. Men i motsetning til den svenske friskoleloven, var det ifølge den norske friskoleloven ikke lov å tjene penger på

²⁸ Ahonen 2001

²⁹ Volckmar 2005; Volckmar 2008; Telhaug, Mediås og Aasen 2006

skole drift i Norge. Alt i alt bidro den norske friskoleloven til at det norske lovverket ble mer i overensstemmelse med europeisk og internasjonal praksis.

Men da de rød-grønne vant valget i 2005, og Jens Stoltenberg dannet sin andre regjering, ble Friskoleloven av 2003 straks trukket tilbake og regjeringen stoppet etableringen av flere friskoler. For første gang ble Kunnskapsdepartementet (som ble det nye navnet på utdanningsdepartementet) ledet av en politiker fra Sosialistisk Venstreparti. Først Øystein Djupedal, dernest Bård Vegar Solhjell og fra 2009 Kristin Halvorsen. De fremmet et nytt lovforslag og i 2007 vedtok Stortinget en ny privatskolelov, mer i tråd med Privatskoleloven av 1985 og dens betingelser for virksomheten ved de private skolene. De nye betingelsene for å opprette private skoler er basert på religion, en anerkjent og alternativ pedagogisk retning, et internasjonalt tilbud, særskilt tilrettelagt videregående opplæring i kombinasjon med toppidrett, norsk grunnskoleopplæring i utlandet eller at det skal være et særskilt tilrettelagt opplæring for funksjonshemmede.

Danmark

Danmark hadde, tradisjonelt sett, en langt mer grunnleggende positiv holdning til private skoler enn både Sverige og Norge. Nyliberalistiske forestillinger om valgfrihet og desentralisering av makt til det lokale nivå, falt dermed i god jord. Fra 2005 ble det innført fritt skolevalg innenfor og på tvers av kommunegrensene. I dag er det *Lov om friskoler og private grundskoler* av 2008 som regulerer driften av friskolene og de private skolene. I §1 står det at:

Friskoler og private grundskoler (frie grundskoler) kan inden for rammerne av denne lov og lovgivningen i øvrig give undervisning, der stemmer med skolernes egen overbevisning, og tilrettelægge undervisningen i overensstemmelse med denne overbevisning. Skolerne afgør inden for de samme rammer frit, hvilke elever de vil have på skolerne.³⁰

De danske friskolene står dermed langt friere enn både de norske og de svenske friskolene med hensyn til å bestemme skolens innhold, når de begrenser seg til å si at undervisningen må stå ”mål med, hva der almindeligvis kræves i folkeskolen”, og videre at undervisningen skal:

Forberede eleverne til at leve i et samfund som det danske med frihed og folkestyre, samt udvikle og styrke elevernes kendskab til og respekt for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellom kønnene.³¹

³⁰ Lov om friskoler og private grundskoler av 2008, §1

³¹ Lov om friskoler og private grundskoler av 2008, §1, Stk. 2

Loven sier videre at friskolene skal være selveiende og uavhengige, og at skolens midler ”må alene komme skolens skole- og undervisningsvirksomhet til gode”.³² Friskolene og de private skolene har samme statlig finansiering som de statlige skolene, dvs. et generelt driftstilskudd etter antall elever ved skolen. I 2008 gikk 14 % av grunnskoleelevene i frie grunnskoler, 4 % i frie etterskoler (kostskoler på 8.-10. trinn) og de resterende 82 % i den offentlige folkeskolen.³³ ”Ungdomsuddannelserne”, eller det vi på norsk omtaler som videregående opplæring, omfatter både gymnasutdanningene og yrkesutdanningene, og er en blanding av både offentlige og private skoler, men det kan se ut til at private skoler på dette trinnet er så innarbeidet at Undervisningsministeriet ikke ser det som aktuelt å opplyse om andel elever i private tilbud.³⁴

Sosialdemokratisk styresett ingen garanti

I en oversikt over organisering, styring og det offentliges rolle i private skoler i EU fra 2000, ble Finland, Danmark og Sverige ikke overraskende plassert i den gruppen av land med best statlig finansiering og statlig regulering og kontroll av private skoler.³⁵ Øvrige land i denne gruppen var Belgia, Tyskland, Spania, Irland, Luxemburg, Østerrike og Nederland. Som medlem av EU ville Norge vært i denne gruppen. Den neste gruppen er land der private skoler ikke får statlige midler, men likevel er underlagt statlig kontroll. Det gjelder land som Hellas og Storbritannia (sett bort i fra CTC- og CCTA-skolene). Den siste gruppen er land der private skoler delvis er finansiert av det offentlige, men i mindre grad gjenstand for statlig kontroll og regulering. Frankrike og Italia tilhører denne gruppen. Denne grove kategoriseringen kan gi et inntrykk av at de skandinaviske landene ikke skiller seg vesentlig ut i fra for eksempel Tyskland når det gjelder privatisering av utdanning og det offentliges rolle.

Men når vi legger utviklingen av den skandinaviske sosialdemokratiske skolemodellen til grunn, med vekt på et enhetlig utdanningsløp fra grunnskole til videregående utdanning og lik rett til å avansere i dette systemet, står de skandinaviske landene i internasjonal sammenheng i en særstilling også når det gjelder privatiseringsspørsmålet. I møte med dagens privatiseringsbølge har vi en annen kollektivt orientert demokratisk grunnmodell, og til tross for de forskjellene som denne artikkelen beskriver i de skandinaviske landenes holdning til å akseptere private skoler som en del av det offentlige utdanningssystemet, er det likevel stor enighet om at privatiseringsspørsmålet ikke er til hinder for at det fremdeles er

³² Lov om friskoler og private grundskoler av 2008, §5, Stk. 2.

³³ Undervisningsministeriet 2010

³⁴ Undervisningsministeriet 2010

³⁵ Eurydice (2000). Private education in the European Union. Organisation, administration and the public authorities' role. http://www.eurydice.org/Doc_intermediaires/analysis/en/private_education.html

grunnlag for å snakke om en felles nordisk og skandinavisk skolemodell. Privatskolene og friskolene er statlig finansiert både i Sverige, Norge og Danmark, og mer eller mindre underlagt det samme regelverket som den offentlige skolen.

I den videre diskusjonen vil jeg fokusere på Sverige og Norges ulike håndtering av privatiseringsbølgen. Danmark har som sagt et annet utgangspunkt og et annet historisk forløp i forhold til å akseptere og legge til rette for private skoler innenfor det offentlige utdanningssystemet enn Sverige og Norge. Hvordan kan vi forklare at Sverige og Norge, som lenge hadde en noenlunde lik utdanningspolitikk i dette spørsmålet, skilte lag?

Sverige og Norge

I en kausalkomparativ studie av de skandinaviske landenes utdanningspolitikk og utdanningspolitikken i Tyskland og England, fremholder Susanne Wiborg det sosialdemokratiske styresettet som den viktigste forklaringen på at de skandinaviske landene i de første tiårene etter andre verdenskrig gikk lengst i å utvikle et enhetlig utdanningssystem som inkluderte alle og som gav alle rimelig like sjanser til å avansere i utdanningssystemet. Når vi ser på de siste tiårenes utviklingen i Sverige og Norge, er det ikke like åpenbart at et sosialdemokratisk styresett alene kan forklare Sverige og Norges ulike holdning til og håndtering av privatskolespørsmålet.

Som tidligere beskrevet ble de første stegene hen i mot en mer desentralisert svensk utdanningspolitisk styringsmodell tatt av en sosialdemokratisk regjering helt på slutten av 1980-tallet, men at selve omveltningen kom med sentrum-høyre koalisasjonsregjeringens valgfrihetsrevolusjon etter regjeringsovertakelsen i 1991. Det var altså en borgerlig regjering som stod for selve utformingen av friskoleloven og i all hovedsak la til rette for den privatiseringspolitikken vi har vært vitne til siden friskoleloven trådte i kraft i 1992. Men de sosialdemokratiske regjeringene som hadde hånd om den utdanningspolitiske utviklingen i Sverige fra 1994-2006, har ikke foretatt seg noe for å innskrenke eller stoppe privatiseringen. Den borgerlige majoritetsregjeringen som nå sitter med makten, har imidlertid bedret vilkårene for friskolene ytterligere. Den svenske privatiseringspolitikken framstår dermed som relativt omforent, på tvers av politiske skillelinjer og den

vanlige høyre-venstre polariseringen. De svenske friskolereformene har for øvrig vekket internasjonal interesse og står for enkelte land fram som et eksempel til etterfølgelse. De konservative i Storbritannia har lenge vist sin begeistring for de svenske friskolereformene og har fremmet forslag om å adoptere og implementere de svenske friskolereformene i Storbritannia.³⁶

Da den sosialdemokratiske regjeringen Gro Harlem Brundtland kom til makten i Norge i 1990, innførte den målstyringsprinsippet som overordnet styringsprinsipp i utdanningssektoren, men utover det framstod Norge på 1990-tallet som et utdanningspolitisk annerledesland. Det skyldes nok først og fremst en egenrådige og sterk utdanningsminister. Med den sosialdemokratiske gullalder på 1950- og 60-tallet som rettesnor, satte Gudmund Hernes seg fore å reformere hele det norske utdanningssystemet innenfor rammene av det han oppfattet som sentrale sosialdemokratiske ideer.³⁷ I denne modellen lå ideen om enhetsskolen som en offentlig felles skole for alle sentralt, og alle forsøk på privatisering ble avvist.

Da de borgerlige partiene, med Høyre som det ledende skolepolitiske partiet, kom til makten i 2001, gjorde de det de kunne for å legge om norsk utdanningspolitikk i en mer nyliberal retning. Riktignok var det Arbeiderpartiet som under Stoltenberg-regjeringen i 2000 og 2001 satte ned Kvalitetsutvalget og som initierte en nye reformer, men det var Kristin Clemet og Bondevik II-regjeringen som utformet Kunnskapsløftet, 2000-tallets reformering av grunnskolen og videregående utdanning. Med Kunnskapsløftet kom norsk utdanningspolitikk mer på linje med internasjonale trender, med større vekt på desentralisering og valgfrihet. Og da de rød-grønne partiene kom til makten i 2005, implementerte de i all vesentlighet Kunnskapsløftet slik det var utformet av høyresiden – sett bort i fra privatiseringsspørsmålet og friskoleloven. Friskoleloven ble umiddelbart stoppet av den rød-grønne regjeringen og erstattet av en ny privatskolelov i 2007.

Så mens sosialdemokratiske regjeringer både har bivånet og støttet opp under privatisering av det offentlige utdanningssystemet i Sverige, og slik sett visket ut den tradisjonelle politiske høyre-venstre polariseringen i dette spørsmålet, er denne polariseringen fremdeles tydelig i norsk politikk. Vi kan altså ikke forklare forskjellene mellom Sverige og Norge med sosialdemokratisk styresett alene, men for Norges del ser det fremdeles ut til å være avgjørende. Et nytt regjeringsskifte med de borgerlige partiene i ledelsen vil etter all sannsynlighet snu om på denne politikken.

Så langt er det bare å konstatere at Norge i utdanningspolitikken som i velferdspolitikken for øvrig er skeptiske til privatisering av offentlige tjenester. Et unntak har vært barnehagepolitikken. Da den rød-grønne regjeringen i 2006 lanserte barnehageløftet, et løfte om full barnhagedekning innen 2007, og en innfø-

³⁶ Allen 2010

³⁷ Volckmar 2005; Volckmar 2008.

ring av lovfestet rett til barnehageplass fra 2009, var det i samarbeid med private aktører. Private aktører på barnehagemarkedet har i motsetning til private skoler anledning til å ta ut utbytte på virksomheten. Våren 2010 fremmet den rød-grønne regjeringen et forslag om et nytt finansieringssystem for ikke-kommunale barnehager, og i det ligger det en innstramming i adgangen til å tjene penger på virksomheten. Reaksjonen har ikke latt vente på seg, og motforestillingene kommer i all vesentlighet fra den politiske høyresiden i allianse med private aktører. På ny får vi en høyre-venstre polarisering i privatiseringsspørsmålet.

Er ideen om en felles skole for alle truet?

Et annet spørsmål som presser seg på er i hvilken grad privatiseringen truer den grunnleggende ideen om en felles skole for alle.

I norsk politikk og omtale er begrepet ”enhetsskole” i løpet av de siste tiårene erstattet med begrepet ”fellesskole”. På Kunnskapsdepartementets hjemmeside står det at ”grunnskolen bygger på prinsippet om likeverdig og tilpasset undervisning for alle i en inkluderende fellesskole”.³⁸ I den svenske skoleloven, vedtatt så sent som 22. juni 2010, finnes ikke et slikt begrep. Det snakkes om ”et enhetlig og gemensamt skoleväsen för alle skolformer” og ”lika tillgång till och likvärdig utbildning”, men i presentasjonen av den nye skoleloven taler utdanningsminister Jan Björklund i positive ordlag om valgfrihet og mangfold: ”Tvärtom är variationen någonting som stärker vårt utbildningsväsen.”³⁹ Heller ikke i senere danske offentlige dokumenter legges det vekt på skolen som en fellesinstitusjon. I Undervisningsministeriets omtale av folkeskolen legges det vekt på at det i Danmark er undervisningsplikt, men ikke skoleplikt, og videre at det ”betyder, at man kan vælge mellem forskellige undervisningsformer til sit barn”.⁴⁰ Den særegne norske retorikken og omtalen av grunnskolen som en fellesskole avspeiler naturlig nok Norges holdning til privatisering og omhegning av den offentlige skolen.

Vi kan slå fast at ”enhetsskolen”, selve pilaren i den sosialdemokratiske skolemodellen under den sosialdemokratiske gullalder, er gått av moten. Selv om enhetsskolen ved sin etablering var åpen for både organisatorisk og pedagogisk differensiering, innenfor et enhetlig utdanningssystem som favnet alle, ble enhetsskolen etter hvert, og spesielt av den politiske høyresiden, karakterisert som et ensrettet utdanningssystem som behandlet alle likt og manglet evne til å møte den enkeltes behov. Enhetsskolen og dens progressive omsorgspedagogikk er blitt skjelt ut for ikke å imøtekomme de nye resultatbaserte utdanningspolitiske kravene til kunnskap i dagens kunnskapssamfunn. Likevel er ideen om enhetsskolen eller omskri-

³⁸ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnopplaring.html?id=1408>
lastet ned 12.08.2010.

³⁹ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/23/64/b590cfdb.pdf>, lastet ned 12.08.2010.

⁴⁰ <http://www.uvm.dk/Uddannelse/Folkeskolen/Om%20folkeskolen.aspx>, lastet ned 12.08.2010.

vingen ”en skole for alle” fremdeles en sentral idé i det vi tenker på som kvaliteter i den skandinaviske skolemodellen. Men hvor stor grad av privatisering og hvor mye mangfold og valgfrihet kan vi tåle og fremdeles tale om ”en skole for alle”?

Tomas Englund beskriver det utdanningspolitiske skiftet i Sverige som en endring fra å se på utdanning som et offentlig eller felles gode til mer å se på utdanning som et privat gode.⁴¹ Denne endringen forklares med en grunnleggende endring i rettighetstenkningen, fra å betrakte utdanning som en sosial og kollektiv medborgerlig rettighet for den oppvoksende slekt til å betrakte den som en individuell rett for foreldrene til å velge eller privat organisere sin barns utdanning. Englund mener at denne endringen, og den utbredte aksepten for den, først og fremst finner sin forklaring gjennom en større vektlegging av FNs deklarasjon om menneskerettighetene, artikkel 26, punkt 3; ”Foreldre har fortrinnsrett til å bestemme hva slags undervisning deres barn skal få”. I den nye svenske skoleloven av juni 2010, er det klare henvisninger til menneskerettighetene og til barnekonvensjonen.

Gustav Karlsen beskriver en tilsvarende glidning i foreldrenes rolle i skolen, fra å ha en rolle som samfunnsborger til i større grad å innta rollen som forbruker.⁴² Som samfunnsborgere tillegges vi ifølge Karlsen en politisk rolle der våre valg og handlinger hever seg over egeninteressen til fordel for det felles beste. Som forbrukere derimot velger vi ut i fra våre egne interesser og tar sjelden hensyn til andres interesser, med mindre de influerer på våre egne.

I bunn og grunn kan mange av de utdanningspolitiske endringene de siste ti-årene forklares med en større vektlegging av individuelle rettigheter på bekostning av kollektive løsninger. Ifølge Englund er fellesskolen som et kollektivt demokratisk prosjekt truet: ”I dag är den för alla gemensamma skolan – som et kollektivt demokratisk prosjekt – utmanad av skolor som mer liknar familjebaserade institutioner.”⁴³ Englund spør om den felles 9-årige grunnskolen bare har vært en historisk parentes.

I rettighetstenkningen ligger en ny forståelse av demokrati og demokratiske rettigheter, der demokratiske rettigheter knyttes til individets rett til selv å bestemme og det suverene individ blir denne demokratiforståelsens sentrum. Innenfor dette tenkesettet tilhører ikke statens midler fellesskapet, men den enkelte samfunnsborger.

Slik forpurres vår forståelse av hvordan vi best skal forvalte ideen om ”en skole for alle”. I den nye fellesskolen, eller en skole for alle, må det kollektive demokratiets prinsipper hele tiden avveies mot enkeltindividets rett til selv å bestemme. I hvilken grad kan vi tillate individuelle rettigheter og samtidig bevare utdanning

⁴¹ Englund 1995

⁴² Karlsen 2006

⁴³ Englund 1995b

som et kollektivt gode? Og mer konkret, i hvilken grad kan vi privatisere den offentlige skolen uten å miste det kollektivt gode?

Svarene her beror på hva vi vil skolen skal være og hvilke krav vi vil skolen skal innfri. Om vi oppfatter skolen som en viktig integrerende og demokratisk samfunnsinstitusjon hvis sentrale oppgave er å være en møteplass mellom ulike samfunnsgrupper og ulike kulturer, vil en utstrakt privatisering og etablering av alternative friskoler oppfattes som ødeleggende. En offentlig fellesskole bygget på det kollektive demokratiets prinsipper vil være best med tanke på å ivareta *alle* barns behov, og å lære de opp til selv å forvalte samfunnet som en kollektivt gode. Hvis den offentlige skolen oppfattes å være for dårlig, vil en i denne forståelsesrammen jobbe for en bedre offentlig skole som et tilbud til alle, framfor å ta sitt eget barn ut til fordel for et privat tilbud.

Om vi derimot først og fremst måler skolens kvalitet etter resultatbaserte kriterier, som internasjonale kunnskapstester og rangeringer, kommer vi fort over i en individuell forståelse av rettigheter og hva som er best for *mitt* barn. Da kan forståelsen av fellesskolen som et kollektivt gode fort uthules.

Nina Volckmar (f.1957) er førsteamanuensis i pedagogikk ved Pedagogisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim. Hun forsker og underviser innen feltet nyere utdanningshistorie og utdanningspolitikk. Hun fikk sin doktorgrad ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i 2005, på avhandlingen *Fra solidarisk samværskultur til kunnskapssolidaritet. Det sosialdemokratiske skoleprosjekt fra Sivertsen til Hernes*. Er i perioden 2009-2012 med i det nordiske forskningsnettverket NordNet (2009-2012), som jobber spesifikt med den nordiske skolemodellens møte med transnasjonale utdanningspolitiske tendenser. Hun har publisert artikler i norske og nordiske pedagogiske tidsskrift og i Årbok for norsk utdanningshistorie 2008. En bok med tittelen *Skolefanen – fra kampduk til merke vare* er under publisering.

Litteraturliste

- Ahonen, S. (2001). The End of the Common School? Change in the Ethos and Politics of Education in Finland Towards the End of the 1990s. I S. Ahonen og L. Rantala. *Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries, 1850-2000*. Tampare: Tammer-Paino Oy.
- Allen, R. (2010). Replicating Swedish 'free school' reforms in England. I *Research in Public Policy. Bulletin of the Centre for Market and Public Organisation*, Issue 10 Summer 2010, pp.4-7.
- Antikainen, A. (2006). In Search for the Nordic model in education. I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol 50, No 3, pp. 229-245.
- Björklund, A., Clark, M. A, Edin, P. E., Fredriksson, P. and Krueger, A. B. (2005). *The Market Comes to Education in Sweden. An Evaluation of Sweden's Surprising School Reforms*. New York: Russell Sage Foundation.

- Englund, T. (1995). Utbildning som "public good" eller "private good"? I T. Englund (red.) *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS Förlag, s. 107-142.
- Englund, T. (1995b). Den gemensamma grundskolan bara en historisk parentes? I T. Englund (red.) *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS Förlag, s. 205-213.
- Eurydice (2000). Private education in the European Union. Organisation, administration and the public authorities' role. Brüssel: Eurydice.
- Habermas, J. (1999) Velferdsstatens krise og uttømmingen av de utopiske energier. I J. Habermas, *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, s. 45-64.
- Holm, A. S. og Arreman, I. E. (2009) Upper-secondary education as a market – the expansion of independent schools in Sweden. Paper presentert på *NERA Congress, Trondheim, 5-7 March*.
- <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnopplaring.html?id=1408> , lastet ned 12.08.2010.
- <http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/23/64/b590cfdb.pdf> , lastet ned 12.08.2010.
- <http://www.uvm.dk/Uddannelse/Folkeskolen/Om%20folkeskolen.aspx> , lastet ned 12.08.2010.
- Jordheim, K. (2009) *Seierherren vender hjem. Skolen i mellomkrigstiden med akersokninger som aktører*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Karlsen, G. (2006) *Utdanning, styring og marked*. Oslo: Universitetsforlaget. 2. utgave.
- Korsgaard, O. og Wiborg, S. (2006) Grundtvig – the Key to Danish Education? I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol 50, No 3, pp. 361-382.
- Lindblad, S., Lundahl, L., Lindgren, J. & Zackari, G. (2002) Educating for the New Sweden? I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol 46, No 3, pp. 283-303.
- Ljunghill, L. F. (1995) *En skola för alla – vad blev det av visionerna?* Stockholm: Informationsförlaget.
- Arnesen, A. L. og Lundahl, L. (2006). Still Social and Democratic? Inclusive Education Policies in the Nordic Welfare States. In *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol 50, No 3, pp. 185-300.
- Moen, B. B. (2007) Privatskoler i Danmark – og Norge. Kronikk. I *Adresseavisen*, 09.02., s. 43.
- Statistisk centralbyrå (2010) Efterfrågede mått – Grundskolan, <http://www.skolverket.se/sb/d/1636/a/8719>
- Statistisk sentralbyrå (2001) *Aktuell utdanningsstatistikk*, 4/2001.
- Telhaug, A. O., Mediås, O. A. and Aasen, P. (2002) Fra fellesskap til individualisme? Utdanning som nasjonsbygging i skandinavisk perspektiv. I *Uddannelseshistorie 2002*. 36. årbog for Selskabet for Dansk Skolehistorie, s. 84-99.
- Telhaug, A. O., Mediås, O. A. and Aasen, P. (2006) The Nordic Nodel in Education: Education as part of the political system in the last 50 years. I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol 50, No 3, pp. 245-285.
- Tveit, K. (2008) Privatskolane – til skade eller gagn for den offentlege skolen? I Beck, Chr. W. og Vestre, S. E. (red.) *Skolen i aftenlandet? Artikkelsamling med ukorrekte innfallsvinkler*. Oslo: Didakta Norsk Forlag, s. 195-224.
- Undervisningsministeriet (2010) *Tal, der taler 2009. Uddannelsesnøgetal 2009*. Undervisningsministeriets statistikpublikationer nr 1.
- Utbildningsdepartementet (2008) *Förslag til nya regler för fritstående skolor*. Pressemelding 12. desember.
- Volckmar, N. (2005) *Fra solidarisk samværskultur til kunnskapssolidaritet fra Sivertsen til Hernes*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Volckmar, N. (2008) "Knowledge and Solidarity: The Norwegian social-democratic school project in a period of change, 1945-2000". I *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 52, nr. 1, pp. 1-15.
- Wiborg, S. (2009) *Education and Social Integration. Comprehensive Schooling in Europa*. New York: Palgrave Macmillan.